

СОФИЙСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“
основан 1888 г.

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ИСТОРИЯ И ТЕОРИЯ НА КУЛТУРАТА**

**ДИГИТАЛНИ ЕТНИЧНОСТИ.
КАК НОВИТЕ КОМУНИКАЦИИ ПРЕИЗМИСЛЯТ
КОЛЕКТИВНИТЕ ИДЕНТИЧНОСТИ ДНЕС**

Автореферат
на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за
културата (Теория и история на културата. Антропология на новите медии и
комуникации)

Докторант: Славка Каракушева

Научен ръководител: проф. д.с.н. Ивайло Дичев

София
2021

Дисертацията е разработена в общ обем от 404 страници, съдържащи увод, 5 основни глави, заключение, библиография и 2 приложения. В библиографията са посочени 557 заглавия с цитирана литература, от които 380 на английски език, 145 на български език, 29 на турски език, 2 на руски език, 1 на френски език, 43 медийни публикации, 4 архивни материала, 15 официални документа и 57 интернет източника. Приложеният списък с участници в изследването се състои от 49 човека, а броят на илюстрациите е 27.

Публикациите в тематичната област на дисертацията са 11, от които 6 на български език и 5 на английски език.

Съдържание на автореферата

Съдържание на дисертацията	4
Структура на дисертацията	7
Кратко изложение на дисертацията	9
Увод	9
Обект, предмет, цел и задачи на изследването	11
Първа глава. Теоретична и концептуална рамка	12
Втора глава. Методология на изследването	14
Трета глава. Макроисторически и макрополитически контекст на миграциите: етническо и демографско инженерство на нациите	16
Четвърта глава. Микросоциални контексти на общуване	19
Пета глава. Социални мрежи, транснационални връзки и идентификационни процеси в мигрантския опит на турците в/от България	20
Заключение	25
Приносни моменти на дисертацията	30
Публикации в тематичната област на дисертацията	31

Съдържание на дисертацията

Увод.....	5
1. „Кой можеше да знае тогава, че така ще се промени светът?“	7
2. Обект, предмет, цел и задачи на изследването	11
3. Защо Фейсбук?	13
4. Необходими уточнения.....	16
... по отношение на темата	16
... по отношение на контекста	19
... по отношение на понятийно-терминологичния апарат.....	23
5. Структура на дисертацията	28
I. Теоретична и концептуална рамка	31
1. Идентичност – кратка история на едно дълго използвано понятие	31
1.1. Етническа идентичност	39
1.1.1. Разбирането за етническото в парадигмата на примордиализма	39
1.1.2. Етническото в парадигмата на социалния конструктивизъм	42
1.2. Етническото като субстрат на нацията.....	48
2. Идентификации и социални връзки в медиатизиран и мобилен свят	53
2.1. Идентификации в медиатизиран свят	53
2.1.1. Медиране на идентичности	54
2.1.2. Отвъд медиран свят в единствено число.....	59
2.1.3. От медиация към медиатизация.....	79
2.2. Социални връзки и идентификации в мобилен свят – парадигмата на транснационализма.....	81
2.3. Свързаност и идентификации в свят на миграции и нови медии	92
II. Методология на изследването	98

1. Подходи към изследване в онлайн и офлайн среда	98
2. Техники на теренната работа. Специфики на физическия и дигиталния терен.....	108
3. Етика и (само)рефлексия.....	117
III. Макроисторически и макрополитически контекст на миграциите: етническо и демографско инженерство на нациите.....	123
1. Малцинства, миграции, демографско инженерство	126
2. Национални пространства и миграционни потоци	133
3. Миграции в периода от основаването на модерната българска държава/разпада на Османската империя до края на Първата световна война (1878–1918 г.).....	136
4. Миграции в междувоенния период (1918–1939 г.)	146
5. Миграции в периода на социалистическия режим в България и Студената война (1944–1989 г.)	161
6. Миграции след 1989 г.	180
IV. Микросоциални контексти на общуване.....	187
1. Социални взаимоотношения, приемане и дистанции в Турция	188
2. Социални взаимоотношения, приемане и дистанции в България	209
V. Социални мрежи, транснационални връзки и идентификационни процеси в мигрантския опит на турците в/от България	227
1. Информационните потоци в медийния свят на турците в/от България.....	230
2. Фейсбукът на турците в/от България	240
3. Транснационални социални връзки и личните параметри на трансграничната комуникация във Фейсбук.....	254
3.1. Поддържане на съществуващи социални връзки	261
3.2. Изграждане на нови социални връзки.....	266

3.3. Възстановяване на загубени или избледнели социални връзки	271
3.4. Транснационална всекидневна реалност	273
4. Транснационални социални мрежи и публичните параметри на трансграничната комуникацията във Фейсбук.....	275
4.1. Алтернативни новинарски потоци и виртуални мобилности.....	276
4.1.1. Етническите медии на турците в/от България.....	277
4.1.2. Новините от, на и за хората във Фейсбук.....	284
4.1.3. Трансгранични информационни потоци и виртуални мобилности.....	288
4.2. Транскултурна колективна памет и колективни идентификации	290
4.2.1. Транскултурната памет и разказът за миналото като опит за репозициониране в настоящето.....	293
4.2.2. Противоречията и преплитанията на близкото минало – между травмата и носталгията	298
4.2.3. Виртуалните практики на спомняне	307
4.3. Социални мрежи на солидарност и взаимопомощ.....	308
4.4. Динамики на транснационалните идентификации.....	313
Заклучение.....	318
Цитирана литература	324
Приложение 1: Списък на участниците в изследването	391
Приложение 2: Визуални материали	393

Структура на дисертацията

Дисертацията е разработена в пет основни глави, увод и заключение.

Уводът въвежда в тематичната проблематика, очертава обекта, предмета, целите и задачите на проучването.

Първата глава очертава теоретичните и концептуални контури, които задават интерпретационната рамка и дефинират понятията, с които анализът работи. Поради интердисциплинарния характер на изследването, в нея е направен преглед на основната литература, разработена през годините в няколко научни области. Започвайки с едно от водещите текста понятия идентичност, разгледано в измеренията на етнически и национални идентификации, и позиционирайки го като обект на анализ в медийните и миграционните изследвания, тази част от текста опитва да обхване в обща рамка широк корпус от научна литература, като показва необходимостта от трансфер на понятия, парадигми и теоретични дебати отвъд границите на установените академични полета.

Втората глава представлява дискусия на методологическите подходи и изследователските дилеми, които съпътстваха изследването. Тя не беше замислена първоначално като отделна дисертационна глава, но в хода на работата възникваха много повече въпроси, отколкото отговори бях способна да намеря. Премисляйки начините, по които провеждах проучването, посоките, в които го водех, и изборите, които правех, разсъждавайки върху моята субективна позиция на изследовател в него, анализирайки грешките, които допусках и аспектите, които пропусках, съмнявайки се в подходите, наблюденията и интерпретациите си, осъзнавайки отговорността, която нося, и опитвайки да подобря умения си да работя на терен, се обръщах към описания и публикуван опит на множество автори, които в своите проучвания се бяха сблъскали със сходни дилеми. В този ред на мисли, втората глава от дисертацията отразява вярването ми, че изследователската работа, особено когато е ангажирана с хора, следва да бъде съпътствана от непрестанен дебат върху изследователските ни чудения, затруднения и решения и че наличието на въпроси и съмнения не показва неподготвеност, а осъзната отговорност.

В третата глава е разгледан историческият контекст на миграциите на турците от България в посока Турция като анализира демографските политики като неразделна част от изграждането на нациите и строителството на държавите. В нея се търсят отговори на

въпросите как и защо България и Турция конструират специфични политики към населението, за да хомогенизират по етнически, религиозни и културни признаци до преди това демографски разнородните си територии. Чрез изучаване на историческата динамика на миграциите на турците от България в Турция, текстът позиционира движенията и изселванията на групи от населението в по-широката рамка на политиките и практиките на двете национални държави на етническо и демографско инженерство. Фокусът е върху изграждането и договарянето на националността във връзка с различни стратегии на властта към „желаните“ и „нежеланите“ поданици/граждани. Анализът проследява трансформацията им в категориите мнозинство и малцинство и демонстрира начините, по които тези концепции биват инструментализирани в различни визии за националната цялост.

В следващата – **четвърта глава**, е описан житейският опит на турците в България и изселниците в Турция в микросоциалните взаимоотношения в българското и турското общество. Тя се спира на границите и степените на приемане и механизмите на социално дистанциране, на предоговарянето на позициите на включеност и изключеност в двата национални контекста и в крайна сметка показва динамиките и релативизацията на идентификациите, с които хората описват и възприемат себе си като турци, но подчертавайки, че са „турци от България“.

Последната – **пета глава**, се фокусира върху значението на информационните потоци в медиатизираната транснационална всекидневна реалност на турците в/от България. Тя проследява личните и публичните параметри на трансграничната комуникация и ролята на социалните медии, в частност – Фейсбук, в поддържането на транснационални връзки и мрежи, в задвижването на алтернативни на установената медийна среда информационни потоци, в поддържането на културна памет и в процесите на конструирание, договаряне и трансформиране на колективни идентификации.

В **заключение** е направено обобщение на изследването и са открити няколко основни извода.

Кратко изложение на дисертацията

Увод

Дисертацията представлява изследване на практиките на поддържане на транснационални връзки и мрежи и процесите на конструиране, договаряне и трансформиране на колективни идентификации в контекста на миграционния опит, микросоциалното общуване и появата на нови канали за трансгранична свързаност. Фокусирайки се върху примера на турците в/от България, в текста се анализират начините, по които новите медии способстват за прокарването на въображаеми маршрути между места и социални връзки между физически разделени във всекидневието си в резултат от миграции хора.

Така зададената тема позиционира проучването интердисциплинарно. Тя влиза в обсега на съществуващите от десетилетия миграционни изследвания, анализирайки миграционния опит на турската общност, останала по силата на историческите обстоятелства като малцинство в границите на българската държава. От формирането на модерната българска държава до началото на XXI в. историята на общността представлява история на непрекъснати изселвания в посока Турция. В този смисъл, миграцията е съществен компонент от колективния опит и колективната памет, от начина, по който хората мислят и говорят за себе си днес. Затова и много анализи до момента са посветени на темата за преселванията на турците от България през годините. Предложеното тук изследване обаче има за цел да разшири обхвата на съществуващата литература като разгледа последиците от миграционните потоци в миналото днес и анализира трансформацията на мигрантския опит в резултат на променените социални реалности. До неотдавна изселванията в посока Турция са мислени и преживявани като окончателно скъсване с родното място и прекъсване на контакт с останалите там близки. Днес обаче развитието на информационните и комуникационните технологии, олекотените гранични режими и подобрените транспортни инфраструктури обуславят нови форми и мащаби на комуникация, трансформират процесите на свързаност и участие и създават нов тип социални структури и културни реалности, в които миграциите и разделянията с хора и места се преживяват по различен начин. Навлизането на интернет във всекидневието през различни устройства и мрежи трансформира възможностите за достъп до информация,

установените политики на комуникацията в производството на публичност и изграждането на социални връзки между хората. Новите медии, и в частност социалните мрежи, създават възможности за едновременен обмен на информация в реално време от различни географски точки и свързват хората отвъд териториалните ограничения на физическото местообитание.

Изследването обръща поглед към новите комуникационни канали, защото изхожда от предпоставката, че комуникацията е фундаментална характеристика на човешкото съществуване, неразделна част от поддържането на социални отношения, родствени връзки и процесите на формиране на общности. В този смисъл, ако приемем, че комуникацията представлява спойката, която изгражда социума като такъв, въпросът за начините, по които тя се случва, каналите, по които протича, формите, които приема, и съдържанията, вложени в нея, заслужава изследователското ни внимание.

Проучването попада също така в научния дебат за ключовата роля на медиите в конструирането и поддържането на колективни идентификации. В този дебат, от една страна, медиите са разгледани като структура и посредник в артикулацията на посланията на политическите елити на националните държави и като инструмент за разпространението на образите, символите и дискурсите, които изграждат нацията. От друга страна, е отчетен приносът им в утвърждаването на културната власт и в публичните репрезентации на неравнопоставени социални отношения между различните групи граждани, най-общо категоризирани като „мнозинство“ и „малцинства“. В тази плоскост, са анализирани дискурсивните стратегии и механизми на производството на негативни, стереотипизиращи, дискриминиращи или есенциализиращи портрети на малцинствата в националната публичност. Взимайки предвид този аналитичен ракурс, дисертацията изследва как трансформацията на медийната среда в резултат от навлизането на интернет разширява възможностите за участие във формирането на правдоподобни публични образи и как достъпът до алтернативни източници на информация генерира различни от продуцираните от властовите центрове новинарски потоци. Това, от което се интересува проучването, е как промяната в комуникационните структури се отразява на съвременното конструиране, преживяване, възприемане и функциониране на общността на турците в/от България, физически разделена от географска дистанция и гранична бразда в два различни социални и културни контекста.

Проучването избира Фейсбук за изследователски терен поради факта, че това е най-разпространената социална мрежа и в двата национални контекста, които имат отношение към темата – българският и турският. То обаче не е проучване на Фейсбук, а на начините, по които хората комуникират със своите близки, познати и непознати отвъд териториалната ограниченост на мястото, което обитават, и отвъд времевата ограниченост на всекидневните им житейски траектории. Изследването приема Фейсбук като съвкупност от човешки дейности, емоции, преживявания, спомени, общувания и социални взаимодействия, т. е. като форма на споделена социалност.

Обект, предмет, цел и задачи на изследването

Обект на изследователски интерес в дисертацията е трансграничната комуникация като последица от мигрантския и социален опит на общността на турците в/от България, нейните форми, условия и съдържания. Тази комуникация сама по себе си не е породена от развитието на технологиите и навлизането на интернет и социалните медии във всекидневието в последните години, но е подсилена от тях. Социалните медии представляват катализаторът, който променя формите на свързаност, интензивността на общуването, циркулацията на информацията през националните граници, които традиционно ограничават информационните потоци в съответните територии.

Предмет на дисертационното изследване са практиките на поддържане на транснационални връзки и мрежи и процесите на конструиране, договаряне и трансформиране на колективните идентификации в контекста на миграционния опит, микросоциалното общуване и появата на нови канали на трансгранична свързаност. Изследването анализира начините, по които новите медии подпомагат прокарването на виртуални и реални, въображаеми и действителни маршрути между места и хора, разделени във всекидневието си в резултат на продължителни във времето миграционни движения. То също така се интересува как тези форми и канали на свързаност преобразяват социалната реалност на турците в/от България.

Основната **цел** на проучването е да анализира ролята на социалните медии в поддържането на транснационални социални връзки и динамиките на конструиране на

транснационални колективни идентификации днес, като покаже активната роля на хората в тези процеси. За постигането на тази цел са поставени няколко **задачи**: 1) преглед на съществуващата литература в тематичните полета на изследването и изготвяне на теоретична рамка и интерпретативен инструментариум; 2) изработване на методологичен инструментариум по отношение на изследователска работа във „виртуален“ и „реален“ терен в „онлайн“ и „офлайн“ среда; 3) преглед на историческия контекст на миграциите на турците от България в посока Турция; 4) провеждане на теренно проучване, комбиниращо методите на конвенционалната и дигиталната етнография; 5) обработка, анализ и обобщение на събрания емпиричен материал.

Първа глава. Теоретична и концептуална рамка

Първата глава на дисертацията очертава теоретичната и концептуална рамка, която задава интерпретативния инструментариум и дефинира понятията, с които анализът работи. Тя прави преглед на основната литература, разработена в няколко научни области, като показва необходимостта от трансфер на понятия, парадигми и теоретични дебати отвъд границите на установените научни дисциплини. Теоретичната рамка, от една страна, изхожда от т. нар. „не-медийно центриран“ подход в медийните изследвания и разглежда медийните практики като интегрална част от социалната реалност, в този смисъл и като възможен обект на анализ от антропологична, културологична или социологическа гледна точка. От друга страна, поставя основни аналитични категории в социалните науки, като идентичност, етнос, нация, в контекста на медийните проучвания и показва ролята на медиите в тяхното конструиране.

Теоретичната рамка се съсредоточава в няколко основни направления, описвайки и противопоставяйки различни парадигми около няколко най-важни за текста понятия. Тези понятия и интерпретативни перспективи произлизат както от различни школи, така и от различни дисциплини, които се фокусират върху етническите и национални идентификации и съчастието на медиите в тяхното изграждане, удържане и преживяване. Тук акцентът пада върху договарянето на параметрите на националното в динамичните отношения между властови център и периферия, в изграждането на категориите мнозинство и малцинства и тяхната инструментализация за политически цели в процесите на включване и изключване на определени културни характеристики във визията за нацията. Изхождайки от социално-

конструктивистка позиция, в текста се разглеждат сложните институционално, политически и социално обусловени взаимоотношения, преплетености и разграничения между етнически и национални идентификационни практики в медийно-опосредствани контексти. Идентификациите се разбират като процес на очертаване на граници, открояване и подчертаване на културни различия в множество социални взаимодействия и също като продукт на договаряне между дискурсивните практики, демографското инженерство и категоризиращите стратегии на политическата власт и субективните аспекти и интерпретации на социалното действие. Това предполага мисленето им като постоянен процес на конструиране и трансформиране и вижда действията на хората по осмисляне, приемане, оспорване, договаряне, променяне, позициониране или формиране на усещането за това кои са и как искат да бъдат представени в публичността наравно с действията на политическите институции, които опитват да задават нормите на колективните принадлежности.

На следващо място, основен теоретичен фокус в текста представлява установяването на социални и културни връзки и изграждането на идентификационни стратегии в над-национални контексти. Приемайки медиите и миграциите като взаимосвързани сили, които променят социалната реалност на турците в/от България, интерпретативният инструментариум се развива в посока обсъждане на ролята на медиите в контекста на миграционните изследвания като фактор, който стимулира въображението, трансформира идентификациите и произвежда форми на транснационална свързаност. Внимание е обърнато на развитието и плурализацията на медийната среда в резултат от появата на частни и сателитни телевизионни програми и особено на навлизането на интернет, които благоприятстват достъпа до медийни съдържания и разширяването на информационните хоризонти отвъд новинарските структури, традиционно ограничени в националните територии. Чрез тях се създават транснационални социални полета/реалности на обмен на образи, новини, дискурси, културни модели и др., които не са подвластни на географските, културните и политическите граници. Важна роля в този обмен имат отделните хора, които участват в презграничните формални и неформални взаимодействия, с което пре-договарят позициите си на включеност и изключеност в публичността.

Развитието на медийната среда и навлизането на социалните медии във всекидневния социален опит създават реални условия за непрекъсната трансгранична свързаност с близки

и роднини от другата страна на границата, което конструира нов тип информационни потоци. Тези трансгранични взаимодействия и трансфери трансформират усещането за близост и отдалеченост както в географски, така и в социален смисъл, и в крайна сметка създават предпоставки за формиране на транснационална общност и синхронизация на културния и социалния опит в нея. Нейните идентификационни репери се изграждат, от една страна, на база на селекция измежду културните репертоари на двете страни, които имат отношение към усещанията ѝ за принадлежност и в които са установени нейни представители, а от друга – на база на преоткриване на собствени културни ресурси, събития и личности от колективната памет, и консумация на съдържания от алтернативни новинарски потоци, чрез които членовете ѝ съпреживяват случващото се на едното или другото място заедно.

Така очертаната теоретична и концептуална рамка има за задача да обхване и подреди разнообразен, многопластов и обширен етнографски теренен материал в разказ за това какво представлява мигрантския опит на турците в/от България днес.

Втора глава. Методология на изследването

Втората глава на дисертацията представлява дискусия върху методологическите подходи, изследователските техники, избори и дилеми, които съпътстваха проучването. То е направено, прилагайки подхода на т. нар. *многофокусна/мултиситуирана* етнография. Теренната работа е локализирана едновременно в два национални контекста – България и Турция, като разглежда определени социални, исторически, политически и културни процеси в двете страни, и два социални контекста на интеракции – „виртуален“ и „реален“, като възприема виртуалните действия и взаимодействия като интегрална част от съвременната културна реалност. По този начин се очертава недостатъчно познат интегриран изследователски подход, комбиниращ методите на конвенционалната и дигиталната етнография в изучаването на медиите като съставна част на всекидневието. Дисертационното проучване се базира на разбирането, че появата на социалните медии размива границата между „виртуално“ и „реално“ пространство като различни изследователски терени, но отчита разграничението между офлайн и онлайн емпирични

данни като по отношение на достъпа до и съдържанието на информацията, методите на нейното събиране и анализиране и етичните въпроси, свързани с това.

Класическата етнографска работа включва набор от изследователски техники, които са сякаш безвъпросно установени в качествените изследвания в България. Втората глава на дисертацията обаче обръща внимание на сложните дебати в академичната литература около тяхното разбиране и прилагане. Подобен саморефлексивен дебат е необходим във всяко проучване в социалните науки, защото в него се обсъжда позицията, отношението, изборите и ролята на изследователя-теренист в процесите на публичното осветляване на аспекти от микросоциалния свят на проучването.

Дигиталната етнографска работа ре-дефинира *sin que non* принципът на етнографското проучване, свързан с „присъствието“ на изследователя на физическото място на антропологичния терен. Това, от една страна, го доближава до социалния и житейския опит на участниците в проучването, които отсъстват физически, но „присъстват“ виртуално в живота на близките си и които следят динамиките на случващи се събития и процеси чрез интензивно циркулиращата информация във виртуалната мрежа. От друга, разширяването на разбирането на понятието за терен отвъд териториалната му обусловеност в посока на добавяне на виртуални практики и съдържания позволява разтягане на времевите и географските аспекти на изследването. Това допринася за проследяване на динамиките на развиващи се във времето процеси, практики и отношения. На трето място, виртуалната среда увеличава възможностите за интеракции между изследователя и участниците в проучването и спомага за трансформация на класическите етнографски методи: разговорите може да протичат под формата на чат, интервютата може да са опосредствани от комуникационни технологии и приложения, а информацията от включеното наблюдение да бъде обогатена с разнообразни дигитални визуални и текстови материали. Това е свързано с нови методологически предизвикателства по отношение на позицията и ролята на изследователя, процесите на изграждане на доверие, границите на проучването и етичните му параметри, които си струват да бъдат обмислени и коментирани.

Ако приемем, че развитието на информационните и комуникационните технологии и появата на новите медии и социалните мрежи са свързани с трансформация на социалната реалност, то именно съчетаването на методите на класическата и на дигиталната етнография

би могло да ни даде емпиричен материал, с който да обрисоваме по-пълна и по-плътна картина на социалните процеси в обществото. Нито единствено проучване във физическите пространства, нито единствено изследване във виртуалните такива ще успее да разкрие цялата многопластност и многозначност на социалните взаимоотношения и практики днес.

Трета глава. Макроисторически и макрополитически контекст на миграциите: етническо и демографско инженерство на нациите

Третата глава на дисертационния труд разглежда в сравнителна и съпоставителна перспектива макрополитическия и макроисторическия контекст на миграциите на турците от България в посока Турция. В нея се анализират демографските политики като неразделна част от изграждането на нациите и строителството на държавите, поставяйки миграционните потоци през тяхната обща граница като една възможна точка на “пресичане” и “преплитане” на „националните“ истории на двете държави. Тази глава се опитва да отговори на въпросите как и защо България и Турция конструират специфични политики към населението, за да хомогенизират по етнически, религиозни и културни признаци до преди това демографски разнородните си територии. Чрез изучаване на историческата динамика на миграциите на турците, текстът позиционира движенията и изселванията на групи от населението в по-широката рамка на политиките и практиките на двете национални държави на етническо и демографско инженерство. Фокусът е поставен върху изграждането и договарянето на националността във връзка с различни стратегии на властта към „желани“ и „нежелани“ поданици/граждани. Анализът проследява трансформацията им в категориите мнозинство и малцинство и демонстрира начините, по които тези концепции биват инструментализирани в различни визии за националната цялост. През тази перспектива можем да анализираме политиките, целящи етническа и културна хомогенизация, разбираана от политическите елити на съответните национални държави в строго примордиален смисъл – част от нациите следва да са онези населения, чиито кръв, произход и потекло, вяра и обичаи, култури и езици, предполага се, ще гарантират съпричастност и лоялност към националната кауза. Хомогенизационните политики инициират практиките на „разделяне“/“де-миксиране“ на населения, останали от „грешната страна“ на начертаваните и прекроявани национални граници. Именно в тази плоскост може да бъдат разглеждани и

преселванията на турците от България в посока Османската империя и по-късно Република Турция. Те представляват не просто изолирани феномени, плод на едни или други политически решения, събития и обстоятелства, а част от по-общия контекст на формиране на националните държави, които привилегирват едни религиозни, етнически и културни характеристики за сметка на други и селективно избират кои граждани се вписват в проектните визии и идентификационните категории на съответната нация и кои – не.

В текста преселванията на турците от България са разгледани в четири основни периода: 1) Миграции в периода от основаването на модерната българска държава/разпада на Османската империя до края на Първата световна война (1878–1918 г.); 2) Миграции в междувоенния период (1918–1939 г.); 3) Миграции в периода на социалистическия режим в България и Студената война (1944–1989 г.); 4) Миграции след 1990 г. На база основно на вторични източници, във всеки от тях са проследени вътрешно-политическите и социални контексти, управленски и законови промени, които имат отношение към населението на двете страни и конкретно към изселванията в посока Турция, като и международни споразумения, регулиращи тези преселвания.

За-разлика от следващите, в първия разглеждан период миграциите през българо-турската граница са резултат не толкова от вътрешни и междудържавни политики и институционални регулации, колкото от желанието на хората да потърсят по-безопасно място от множеството военни конфликти, нападенията над мюсюлманските села, променящия се политически климат и социалните сътресения, които продуцират несигурност и страх в познатия им малък всекидневен свят. Периодът между двете световни войни се характеризира с политически и социални трансформации и турбуленции и в двете страни, в които националното и държавно строителство в идентичностните параметри на етническото и религиозно мнозинство излиза на преден план във вътрешнодържавните дискурси, политики и законодателни промени. Това е периодът, в който политиките на демографско инженерство по отношение на включването и изключването на групи от населението в концепцията за нация се материализират в първото *de jure* и *de facto* действащо споразумение между България и Турция, което регламентира миграциите през общата им граница в контекста на времето, в което концепциите за *малцинства* и *мнозинства* се въвеждат като субекти на политическата реторика и правния мир, а размяната на населения се легитимира като законен инструмент в контекста на защитата на

правата на малцинствата. В периода на Студената война изселванията продължават в три масови миграционни вълни – 1950–1951 г., 1968–1978 г. и 1989 г. Втвърдяването на политическия курс към турските и мюсюлманските общности и етнонационалистическия завой през 1960-те години в България допринасят за увеличаване на изселническите намерения, а сключената през 1968 г. нова междудържавна спогодба, макар и договорена и артикулирана с хуманитарни аргументи, отваря границата за нови преселвания. Развиващият се процес на етническа хомогенизация на нацията достига своята кулминация в кампанията по насилствено преименуване през 1984–1985 г., множеството рестрикции по отношение на маркерите на етническа турска и религиозна мюсюлманска принадлежност в публичния живот и последвалата най-масова изселническа вълна от лятото на 1989 г. Специфично за миграциите след 1989 г. е промяната на моделите на миграция, както и на факторите, които я пораждат. Презграничните движения продължават с относителна интензивност, но те се случват вече и в двете посоки, с намерения за дълготрайно усядане, кратковременен или дълговременен престой, със завръщания, повторни заминавания и циркулярност, в резултат на забавена реализация на по-рано взето решението за преселване, от икономически съображения, от мотиви за събиране с преселили се близки, от носталгия по оставения в миналото роден край.

Зад представената в третата глава макрополитическа рамка стоят човешките съдби, житейските траектории и биографичните спомени на вероятно над един милион души. Техните човешки животи се оказват достатъчно ценни, че да бъдат използвани в междудържавни преговори и политически упражнения по конструиране на нации, и същевременно достатъчно малоценни, че да нямат абсолютно никакво значение в голямата картина на макрополитическите залози. За тези хора разстоянието и държавната граница, които ги отделят от близките им роднини, приятели, съседни и познати, е всекидневен факт. Именно те обаче формират постоянни траектории от миграционни потоци от края на XIX в. до днес, които пресичат границите на националните пространства, преплитат трудовите пазари, икономиките, културите и политиките на двете страни. Днес те, чрез своите микросоциални контакти от другата страна на границата, предизвикват териториалните ограничения на географията, защото свързват и оплитат в транснационални мрежи въображаемите светове на двете социални реалности.

Четвърта глава. Микросоциални контексти на общуване

В четвъртата глава е описан житейският опит на турците в България и изселниците в Турция в микросоциалните взаимоотношения в българското и турското общество. Тя се спира на границите и степените на приемане и механизмите на социално дистанциране, на стратегиите на хората да предоговорят собствените си позиции на включеност и изключеност в микросоциалните отношения на двата национални контекста и в крайна сметка опитва да покаже динамиките и релативизацията на идентификациите, с които хората описват и възприемат себе си едновременно през етническата си турска принадлежност, и през културната си такава обоснована от мястото на своя произход. В анализа се разглежда по-подробно позиционирането на турците от България между привилегироващата политическа категоризация на „етнически родственици“ и всекидневните реалности на договаряне на прилики и различия в името на равноправното включване в социалната тъкан на турското общество. Дискутира се преплитането между икономическите аргументи, свързани с борбата за общите ресурси на пазара на труда и публичните пространства, и културните аргументи, чрез които двустранно се признават и оспорват идентификации, социални роли и норми, конструират се форми и степени на приемане и социални дистанции. Анализирана е появата на положителен контра-наротив за самоидентификация, свързан с приноса на преселниците от България за развитието на турското общество, който функционира като контрапункт на усещането за отчуждение и очертава и удържа културните граници на собствената общност.

В контекста на българската държава се наблюдава оспорване на присъствието на турската общност в социалния живот и участието ѝ в публичността. В нея микросоциалният опит е повлиян от устойчиви институционални политики, публични реторики, медийни дискурси и обществени активизации, в които съществува съпротива към признаване на културни, религиозни и човешки права, както и различни националистически мобилизации срещу равнопоставено включване в обществения живот на турците и мюсюлманите в страната. Българският национален проект още от края на XIX в. и до днес проблематизира възможността българските граждани от турски етнически произход да присъстват в състава на националната държава, защото романтическият патриотизъм – и тогава, и сега – продължава да вижда социалната среда, политическата сфера, градското пространство,

културната памет, историята, и публичността като фронт, на който битката трябва да бъде спечелена от собствения етнос. Обобщеният образ на турците продължава да захранва негативни конотации в общественото въображение, а структурният национализъм – да прокарва граници в социалната тъкан, наблягащи на етническите и религиозните различия. Така микросоциалните взаимоотношения и дистанциите във всекидневния опит на общуване са предопределени от одругостяването, продуцирано основно от властовия център, а усилията на хората са насочени към признаване на правото им на емоционална, рационална, гражданска и културна принадлежност към социалната тъкан и към политическото тяло на българската национална държава.

Тази глава от текста представя двете различни социални реалности, очертани в държавни граници и ограничени от огради и контролно-пропускателни пунктове, в които турците от България прекарват всекидневието си. Разделението между тях е колкото действително, толкова и условно, защото именно хората с непрестанните движения през границата, преноса на новини, стоки и услуги прокарват форми на свързаност, които обединяват тези социални реалности в общо транснационално ментално пространство. Развитието на информационните и комуникационните технологии допълнително допринася за тази свързаност, защото пренася аспекти на всекидневието от едното място на другото и обратно. Именно социалните мрежи като Фейсбук представляват онези зони на всекидневен контакт между останалите в границите на българската държава турци и изселниците в Турция, в които в едно пространство се срещат не само хората, но също идеологическите послания и идентичностните дискурси, новините от различните географски точки, образите и символите, които трансформират в значителна степен усещанията на хората за самите себе си.

Пета глава. Социални мрежи, транснационални връзки и идентификационни процеси в мигрантския опит на турците в/от България

В петата глава се проследяват формите и значенията на трансграничната свързаност между турците *в* и *от* България. Развитието на технологиите и медийната среда и навлизането на социалните мрежи във всекидневието трансформират усещането за свързаност между

емигриралите и останалите, като не просто добавят нови възможности за комуникация, но и като цялостно променят социалната действителност, в която хората днес живеят. Анализът се съсредоточава върху значението на информационните потоци в медиатизираната транснационална всекидневна реалност, като проучва личните и публичните параметри на трансграничната комуникация и ролята на Фейсбук в поддържането на транснационални връзки и мрежи, в задвижването на алтернативни на установената медийна среда новинарски потоци, в съхраняването на културна памет и в процесите на конструиране, договаряне и трансформиране на колективни идентификации.

В изследването са разгледани три канала, които захранват трансграничната циркулация на информация и подпомагат поддържането на транснационална свързаност. От една страна, се проследяват новинарските потоци в медийния свят на т. нар. „традиционни медии“, които отдавна не са подвластни на монопола на територията и които допринасят за разпространението на установени в националните медийни структури образи и дискурси отвъд ограниченията на политическите граници. Акцент е поставен върху медийната конвергенция и върху избора сред множество достъпни медийни канали и съдържания. Доставяйки образи, новини, наративи и културни продукции, тази медии пренасят аспекти на публичността, задоволяват любопитството как живеят близките от другата страна на границата, конструират емоционална свързаност, прокарва когнитивни маршрути между местата. През тях навлизат както баналните всекидневни новини от другото място, така и онези национални символи, идеологии и дискурси, които по неусетен за самите зрители и читатели начин задават и трансформират маркерите на колективните идентификации.

От друга страна, в текста са анализирани изграждането, възстановяването и поддържането на транснационални социални връзки в личните параметри на комуникацията във Фейсбук. Вниманието е насочено към това как се практикуват семейните и приятелските отношения в условията на телесно „отсъствие“ и дигитално „присъствие“, в ситуацията на физическо разделение от географски граници и разстояния и виртуална свързаност. Последната представлява съществено нов момент в информираността за живота на близките. Тя напълно заменя съществуващите до преди нея скъпи международни телефонни разговори и неблагоприятни пощенски писма, защото независимо от местоположението, виртуалните разговори, видео връзките, снимките, бързите текстови съобщения донасят на момента гласовете и лицата на любимите хора, заедно с целия заобикалящ ги контекст. За

хората Фейсбук представлява структура, която позволява многоизмерна трансгранична комуникация и поддържане на активни семейни и приятелски отношения отвъд приетата за даденост презумпция, че такива са възможни единствено в условията на физическа близост.

Общуването и поддържането на взаимоотношения в мрежата е важно за актуализацията на всекидневието на близките, за синхронизацията на културния опит и за разширяването на информационния хоризонт. То пренася през ограниченията на физическото пространство и преплита в общ информационен поток множество аспекти от всекидневието и процеси и промени от социалната действителност на местата, които „приятелите“ в мрежата обитават. Виртуалните връзки са ценен ресурс за доставяне на съдържания от различни части на географската карта и социалната структура, за прокарване на свързаност между различни групи, разполагащи с различни запаси от сведения, за конструирането на информационен фон, който всички едновременно генерират и потребяват, в който живеят и който споделят с близките си във или извън виртуалното пространство, и за изграждане на споделено знание за споделена транснационална всекидневна реалност.

На следващо място, в петата глава на дисертацията се обсъждат транснационалните социални мрежи и публичните параметри на комуникацията във Фейсбук. Тук са проследени алтернативните информационни потоци, генерирани от онлайн базирани етнически/общностни медии и от собствено продуцирани от хората новини от заобикалящия ги контекст. Те са анализирани като „социалната спойка“, която изгражда и обединява общността, като възможност хората да видят себе си представени правдоподобно в медийната структура, като пренос на съдържания отвъд разстоянията и продуцирането на форма на виртуална мобилност, която позволява едновременно присъствие „тук“ и „там“ и съпреживяване на случващото се на другото място като част от собственото всекидневие.

Внимание е обърнато също на транскултурната т. нар. „вернакуларна“ памет (паметта „отдолу“ в йерархичната властова структура на обществото и паметта „встрани“ от официалния и доминиращ мнемоничен канон), като конструирането на разказ за собственото минало и включването му като липсващ елемент в историческия наратив се разглежда като опит за реконструиране на социалните отношения в настоящето.

Разгледани са и противоречията между двете мнемонични парадигми за близкото минало – травматичната и носталгичната, както и преплитанията между тях и съжителството им в общностния и в индивидуалния биографичен разказ.

Социалните медии като Фейсбук изпълняват едновременно няколко функции – те са средства, проводници, канали, чрез които колективната памет се визуализира, конструира, възпроизвежда, споделя, договаря и оспорва благодарение на свързаността между потребителите, които участват в процесите на изграждане и поддържане на обща памет за общо преживяното и запомнено минало. Социалните мрежи обаче същевременно са и пространства, в които паметта се архивира – своеобразни репозитории на свидетелства за миналото, които периодично и интерактивно биват активизирани в публично обращение. Колективната памет е в ръцете на хората, които водени от потребността да съхранят и препредадат миналото си, с което да изградят връзката между предците и децата си, намират и селектират стари снимки, истории и интерпретации, отбелязват специални дати и разказват еднакво преживени, но различно запомнени събития. Фейсбук осигурява възможността за генериране на мнемонично съдържание от потребителите, което би могло да оспори институционализираните, доминиращите и утвърдените в публичността дискурси, да добави нови аспекти към тях или да осигури алтернативни версии и гледни точки към случилите се някога събития и живелите някога хора. Така практиките на поддържане на „вернакуларна“ памет биха могли да поставят под въпрос властовите отношения и монопола в продукцията и разпространението на историческо знание и в крайна сметка да противостоят на официалната историография с изградена отдолу контра-история от спомени, лица и гласове на „обикновени“ хора, преживели необикновени събития.

Друг аспект на анализ в публичните параметри на трансграничната комуникация е свързан с мрежите на солидарност и взаимопомощ, в които силни и слаби социални връзки се активизират, а материални, информационни, финансови и символни ресурси се мобилизират за общо действие в името на разрешаване на конкретни колективни или индивидуални нужди и проблеми. Социалните медии увеличават социалния капитал на всеки от участниците, защото разширяват мрежата от силни и слаби връзки в социалната структура на всекидневието, поради което увеличават обема и улесняват обмена на информация, необходима за организацията на това всекидневие.

Представената в тази част на текста статична картина на едно динамично транснационално социално медийно поле, в което непрекъснато се появяват нови актьори, форми, практики и съдържания, се опитва да очертае контурите на една алтернативна публичност – такава, подхранвана от усилията на хората да прокарат форми на свързаност отвъд ограниченията на териториите, в които са устроили своя живот. Независимо дали днес тези хора живеят в България или в Турция (или по-рядко някъде другаде по света) и са изложени на различни новинарски потоци, произлизащи от съответния социален и медиен контекст, всички те участват в общ информационен поток във Фейсбук, в който циркулира съдържание отвъд мястото на обитаване. Това ги прави запознати с политическите процеси и културни промени и на двете места, ангажира ги със социални каузи и лични проблеми, предоставя им образи и наративи за идентификации, ревитализира и стабилизира общата колективна памет, доближава и унифицира социалния им опит.

Наричам тази публичност алтернативна, защото тя, от една страна, черпи ресурси от съдържанията на масовите медии и в двата национални контекста и ги свежда до знанието на участниците в нея, а от друга – генерира свои собствени трансгранични информационни потоци, в които на преден план излизат „вернакуларните“ новини, „вернакуларната“ памет и собствените мрежи на солидарност и взаимопомощ, т. е. онези моменти, съдържания, активизации и информации, които хората считат за важни за самите тях. Тя конструира света на турците в/от България такъв, какъвто е той днес – транснационален, транслокален и транскултурен. В нея се преплитат аспектите на всекидневието с културната памет и гордост на общността, формите на взаимопомощ с противоречията и разногласията. Чрез нея се транспортират „големите“ и важни новини на двете национални публичности и малките новини на малките населени места, в които хората живеят и/или към които изпитват емоционална привързаност. Тя задоволява любопитството за това как живеят близките от другата страна на границата и позволява всеки от участниците в нея да информира останалите за собствения го заобикалящ социален контекст. Тя предлага на детериториализираните хора моментален обмен на информация в транснационално медийно пространство. Говорейки за детериториализация нямам предвид намаляване на значението на физическото място като социално пространство на взаимодействие. Напротив, именно местата имат основна роля в афективната информационна мрежа, защото те са тези, които захранват спомените, задвижват емоциите и задават териториалните и

културни параметри на идентификациите. Възникващите нови форми на комуникация реконфигурират начините и формите на взаимодействие и разширяват общуването и свързаността между хората и между местата. По този начин информационните потоци в социалните мрежи прокарват въображаеми пътища към отдалечени места на различни типове привързаност, задоволяват любопитството към ежедневните и извънредните събития там, провокират участие и ангажираност „от далеч“ и предефинира чувството за близост както в социален, така и в географски смисъл.

Заключение

Няколко извода могат да бъдат открити в резултат на проведеното проучване.

Първият от тях е свързан с прочита на историческия контекст на миграционните потоци. Избраната в изследването сравнителна и съпоставителна *long durée* перспектива разглежда преселванията на турците от България в посока Турция в по-широката рамка на национално конструиране на двете държави и свързаните с това хомогенизационни проекти, властови стратегии и категоризационни процеси на групи от населението в концепциите за „желано“ мнозинство и „нежелани“ малцинства. Текстът проследява инструментализациите на тези категории в устойчиви визии за национална моно-етнична цялост и разглежда преселванията на населения като механизъм за нейното удържане. В този ракурс миграциите на турците от България не са просто изолирани феномени, плод на едни или други политически решения, събития и обстоятелства, а са резултат от политиките и практиките на двете национални държави на етническо и демографско инженерство.

Проучването представлява допълнение и надграждане на доминиращата линия в академичните изследвания, която представя миграциите на турците от България към Турция в техния предимно исторически контекст като еднопосочно, дефинитивно като намерения и крайно като дестинация, движение на хора, насърчавано или принуждавано от политически решения и процеси. Ако това може да бъде валидно за Съвременните динамики на трансграничните движения на хора, информация, културни модели и публични дискурси, както и съвременните процеси на колективни идентификации и поддържането на транснационални връзки и мрежи ни показват една различна картина. Насочването на изследователския фокус върху нея разкрива силата на социалното действие (в смисъл на

agency) на самите хора и ги конструира не само като обекти на политическо инженерство, но и като субекти, способни да преговарят наложените „отгоре“ идентификационни парадигми и режими на репрезентации.

На следващо място, в изследването се анализират социалните отношения, договарянето на прилики и различия и различните степени на приемане и изграждане на дистанции в българското и турското общество спрямо турците в/от България. Проучването показва, че оспорването на базови идентичности маркери и отхвърлянето на културните специфики на изселниците в социалния режим в Турция и одругостяването, стереотипизирането и неприемането на пълноправно включване в публичността в България в микросоциалните взаимоотношения са предпоставки за изграждане на собствени идентификационни проекти. Конструкцията „турци в/от България“ отразява амалгама от етнически, национални и културни референции на принадлежност. Тя има функцията както да предостави положителен контра-наратив за самоидентификация, така и да очертае и удържи културните граници на собствената общност.

За съществуването на тази идентификационна рамка, безспорна роля имат както либерализирането на граничните режими, улесняващи презграничното движение на хора, дискурси, културни продукти и модели, така и развитието на медийната среда в посока надскачане на допреди съществуващите териториални ограничения на информационните потоци. Усещането за принадлежност към общността на турците в/от България не е еднакво за преселниците от всички миграционни вълни. То е най-силно сред изселниците през и след 1989 г., породено от близостта във времето, но също от запазеното гражданство, променената политическа обстановка, позволяваща свободно пътуване, и промените условия за трансгранична комуникация, създаващи възможности за свързаност с хора и места отвъд географските дистанции. За разлика от миграционния опит на предходните преселвания, в който пресичането на границата тогава маркира житейски вододел, защото е свързано със скъсване на социални и роднински връзки и прекъсване на обратните пътища, различната действителност след 1989 г. позволява поддържането на разнообразни транснационални връзки и мрежи, допълнително усилен и разширен от навлизането на интернет и социалните медии. Именно в сравнението между трансграничните комуникационни възможности в исторически и съвременен план можем да открием

трансформацията на миграционния опит от новите комуникационни канали, предоставящи постоянна свързаност между хора и места.

Новата медийна среда създава нови социални реалности. В тях далечните хора и места изглеждат сякаш по-близо, физическото разделение – по-малко болезнено, а границата, която разделя хората в два различни национални контекста – всеки със собствени медийни структури и информационни потоци, сякаш избледнява. Разпръснатата днес общност, споделяла някога общи социални пространства, се събира отново във виртуалното пространство. В него се доставят аспекти от индивидуалното всекидневие на близките хора и от колективното минало или дневния ред на настоящето на общността.

Презграничната циркулация на информация размества териториалното статукво на националната география, защото съживяват отдалечени от основните икономически и политически центрове региони, превръщайки ги в активни и оживени места на територията със собствени динамики на развитие. Трансграничните движения на хора, продукти и информация трансформират значението на границата, която традиционно функционира като демаркационна бразда, ограничаваща свободното придвижване и преминаване, особено осезаемо във времето на Студената война. Днес обаче българо-турската граница е една от най-експлоатираните и оживени граници именно заради различните циркулиращи потоци, преминаващи през нея. Така, ако преди тя е функционирала като линия, разделяща естествената география в различни национални териториални пространства и социални реалности, днес именно чрез непрекъснатото ѝ пресичане същите тези социални реалности се свързват в общо транснационално пространство.

В него опорните точки на географското пространство, изразени в понятия като места, дистанции и граници, губят все повече значение пред информационните потоци на виртуалното. Това ни приканва за преосмисляне на понятията „тук“ и „там“, „отиване“ и „завръщане“ като фиксирани локалности в перспективата на миграциите на турците в/от България. „Тук“ и „там“ не обозначават само местоположения на географската карта, нито посоки на движение. Това са различните пунктове, от които се споделя информация и се установява комуникация в интерактивната виртуална мрежа на турците в/от България. С дейностите си във Фейсбук, както мигрантите, така и не-мигрантите, конструират едновременно детериториализирана и ретериториализирана споделена социалност. От една

страна, свързаността в мрежата и циркулацията на информация през политическите и административните граници, намалява значението на съжителството в конкретни територии в изграждането и поддържането на социални отношения днес. От друга страна, доближават и правят достъпни места, които се намират на отдалечени географски разстояния едно от друго, спомагайки за синхронизацията на социалния и културния опит. Разположено в тази плоскост, понятията „близо“ и „далеч“ се определят не от пространствената дистанция, а от интензивността, плътността и наситеността на дигиталната комуникация, идваща от съответните локации. Днес хората, чрез своите форми на общуване и микросоциални контакти от другата страна на границата, предизвикват териториалните ограничения на географията, защото свързват и оплитат в транснационални мрежи въображаемите светове на своите социални реалности.

Въображението е една от централните линии, около които е построен анализът. То захранва различни колективни и индивидуални действия и същевременно бива захранвано от такива действия. Въображението е един от факторите, който провокира изселванията в посока Турция – непозната земя, конструирана в представите на хората като място на произход на предците им, като място на идентификация и като място, на което те, за разлика от родната им страна България, биха били безусловно приети с цялата съвкупност от културни характеристики, които вярват, че притежават по силата на етническата, религиозната и културната си принадлежност. Въображението е също така форма на завръщане към изоставените в миналото родни места с всичките загубени социални взаимоотношения там, които индивидуалната и колективна памет помни и за които разказват с различни емоционални нюанси.

В контекста на навлизането на медиите се променя и работата на въображението като изграждащо хоризонт за идентификация с двете национални пространства, имащи отношение към принадлежностите на турците в/от България. Медиите – първо сателитните и цифрови телевизии, а впоследствие – интернет платформите и социалните мрежи, уплътняват картините на „отсъстващото“ от всекидневното място с образи, дискурси и съдържания от него. С това те разклащат романтизираната представа и демитологизират идеализацията в условията на изолация на замразените в миналото или изградените посредством чужди разкази представи за това място, защото доставят аспекти на

съвременната социална действителност в цялата ѝ палитра от предизвикващи гордост, изненада и разочарование факти.

Тази демитологизация, заедно със социалния опит на степени и условности на приемане или дистанциране в микросоциалните контексти на общуване, не отслабва идентификациите с местата на принадлежност, но подпомага стратегическата селекция и бриколиране на компоненти от националните идентификационни рамки и културни ресурси, както и преоткриване и мобилизиране на културната памет за миналото на общността, за конструиране на собствена хетерогенна амалгама от идентификационни репери. Тя има за цел да компенсира оспорването на участието в публичността и дефицита на признаване на ролята на общността в изграждането на съвременните общества и в двата национални контекста, като открие онези форми на културна гордост и принадлежност, които именно показват приноса в конструирането на модерността и собственото позициониране в тази модерност.

Новите медии създават подходящи условия за оспорване на публичните репрезентации на турците в/от България в двата национални контекста, защото позволяват задвижване на трансгранични информационни потоци, поддържане на колективна памет за споделеното и/или важно минало, изграждане на форми на свързаност с хора и места в едно контранаративно транснационално пространство, което в крайна сметка представляват важен ресурс в очертаването на граници и конструирането на колективни многопластови хетерогенни принадлежности, отвъд фиксиращите механизми на националните държави, притежаващи монопола над символното насилие, и социалните контексти, налагащи обществено приемливите когнитивни рамки на идентификация. В условията на новите медии субективните аспекти на социалното действие – договарянето и удържането на граници, селектирането на рамки за референция и др. – добиват все по-голямо значение за изграждането на колективните идентификациите от дискурсивните практики на политическото конструиране. Дали медиатизацията на всекидневието в корелация с мигрантския опит ще доведат до трансформация на идентификационните механизми в посока отслабване на ролята на националните държави като основни агенти, конструиращи принадлежности в съвременността, предстои да разберем. За турците в/от България обаче новите медии създават нова транснационална всекидневна реалност и нови форми на виртуална мобилност, позволяващи колективно съпреживяване на всекидневието.

Приносни моменти на дисертацията

Приносите на дисертацията могат да бъдат изведени в няколко посоки.

1. В теоретичен план дисертацията съчетава понятия, теоретични парадигми и аналитични перспективи от няколко научни дисциплини в общ интерпретативен инструментариум. Тя, от една страна, изхожда от т. нар. „не-медийно центриран“ подход в медийните изследвания и разглежда медийните практики като интегрална част от социалната реалност, в този смисъл и като възможен обект на анализ в полето на антропологията, културологията и социологията. От друга страна, поставя основни понятия в социалните дисциплини, като идентичност, етнос, нация, в контекста на медийните проучвания и показва ролята на медиите в тяхното конструиране. На трето място, добавя ракурс на миграционните изследвания и транснационалната парадигма в тях. Този трансдисциплинарен подход подпомага по-доброто разбиране на социалните процеси в съвременността.

2. В методологически аспект в дисертацията е очертан недостатъчно познат интегриран изследователски подход, комбиниращ методите на конвенционалната и дигиталната етнография в изучаването на медиите като съставна част на всекидневието. Проучването разширява разбирането на понятието за антропологичен терен отвъд традиционното му възприемане в териториални параметри и предлага дискусия за адаптацията и трансформацията на изследователските техники, подходи, етика в съответствие със социалните и културни трансформации в обществото.

3. Чрез изучаване в сравнителна историческа *long durée* перспектива на преселванията на турците от България в посока Турция и поставянето им в контекста на конструирането, хомогенизирането на националните държави, дисертацията проследява политиките и практиките на двете страни от призмата на етническо и демографско инженерство, с което допринася за по-пълното разбиране на миграционните процеси в миналото.

4. Разгледани са подборно микросоциалните контексти на общуване и социалните взаимоотношения в българското и турското общество като фактор за изграждането на специфична идентификационна рамка на „турците в/от България“, наблягаща както на етническата, така и на културната принадлежност.

5. В научно обращение е въведена темата за общностните етнически медии на турците в/от България като улавящи духа на конкретни региони, като форма на предоговаряне на образа на малцинствата в публичността и като фактор в конструирането на алтернативни на установените медийни структури новинарски потоци.

6. Изхождайки от примера на турците в/от България, дисертация допринася за поставяне началото на дебат върху съвременните динамики на трансграничните движения на хора, информация, културни модели, форми на колективна памет и публични дискурси, както и върху съвременните процеси на конструиране на колективни идентификации и поддържането на транснационални връзки и мрежи в медиатизираната социална реалност. Насочването на изследователския фокус върху тези движения и върху параметрите на трансграничната информационна свързаност показва силата на социалното действие на самите хора и ги конструира не само като обекти на политически решения и идеологически императиви, но и като субекти, способни да предоговарят наложените „отгоре“ идентификационни парадигми и режими на репрезентации.

Публикации в тематичната област на дисертацията

1. Karakusheva, S. (forthcoming) “A “Place for Our Small Problems””: Online Ethnic Media of the Turks in/from Bulgaria”, In: Gladkova, A. Jamil, S. (eds.) *Ethnic Journalism in the Global South*, Palgrave Macmillian.

2. Страхилов, И., Каракушева, Сл. (2020). „Османското наследство отвъд утвърдения дискурс: спомени, разкази и практики на наследяване“, В: Янчев, В., Кипровска, М., Бойков, Гр. (съст. и ред.) *Вакъфите в България*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 417–461.

3. Каракушева, Сл. (2018). „Практиките на паметта в празника на Джебел“, *Българска етнология*, бр. 2, 202–217.

4. Strahilov, I., Karakusheva, S. (2018). “Performing Affection, Constructing Heritage? Civil and Political Mobilizations around the Ottoman Legacy in Bulgaria”, In: Smith,

L., Wetherell, M., Campbell, G. (eds.) *Emotion, Affective Practices and the Past in the Present*, Routledge, 179–194.

5. Karakusheva, S. (2017). “Business Models and Online Community News”, In: Saka, E., Sayan, A., Görgülü, V. (eds.) *Yeni Medya Çalışmaları IV: Dijitalleşen Gazetecilik İçin Yeni İş Modelleri*, İstanbul: Taş Mektep Yayınları, 37–45.

6. Karakusheva S. (2016). “Digital Ethnicities and (Re-)Construction of Ethnic Identities in Social Media”, In: Karatzogianni, A., Nguyen, D., Serafinelli, E. (eds.) *The Digital Transformation of the Public Sphere: Conflict, Migration, Crisis and Culture in Digital Networks*, London: Palgrave Macmillan, 283–301.

7. Страхилев, И., Каракушева, Сл. (2015). „Османското минало: между наследеното и наследството“, *Семинар_BG*, бр. 12: Култура за продаван <http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy12/item/444-osmanskoto_minalo.html>.

8. Каракушева, Сл. (2014). „Виртуална умма – конструиране на виртуална общност в социалните медии“, *Социологически проблеми*, бр. 1–2, 138–152.

9. Karakusheva, S. (2012). “Projections of Motherland in the Perceptions of the Turks Migrants from Bulgaria to Bursa”, *ADAM Akademi Sosyal Bilimler Degrisi*, 2 (1), 61–80.

10. Каракушева, Сл. (2012). „Wikipedia като ‘контактна зона’“, *Семинар_BG*, бр. 7: Киберфолклор: творчеството на дигиталните народни маси <<http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy7-kiberfolk/item/351-wikipedia-%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D0%B0.html>>.

11. Каракушева, Сл. (2011). „Проекции на родината в представите на турците, преселници от България в района на Бурса, Република Турция“, *Българска етнология*, бр. 1/2011, 44–59.